

5. ΘΑΝΑΤΟΣ – ΑΝΑΣΤΑΣΗ

() ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ μέσα στη σολωμική ποίηση δεν εμφανίζονται τόσο ως συνάρτηση κοσμοθεωρητικής τάξης, δηλαδή ως συστατικά ενός συγκροτημένου μεταφυσικού μύθου, όσο και ως λογοτεχνικά θέματα και ως ποιητικοί μάλλον (παρά ως θρησκευτικοί) κώδικες. Έτσι μπορούν να ενσωματώνονται στη σολωμική κοσμολογία, η οποία εγκοσμιώνει τις μεταφυσικές αξίες, χωρίς να διασπούν τη συνοχή της.

Ο θάνατος, θέμα συχνό στην ποίηση του Σολωμού, εκπροσωπείται κυρίως από τις νεκρικές ωδές, που καλύπτουν όλες τις περιόδους της σολωμικής δημιουργίας, από την πρώτη ζακυνθινή περίοδο (1818-22: *Ψυχούλα*, *Δυο Αδέλφια* κ.ά.) ως την ύστερη περίοδο των ιταλικών σχεδιασμάτων (1847-54: *Donna Velata*, *Αμιλία Ροδόσταμο* κλπ.).

Ως προς την επεξεργασία του θέματος, έχουμε νεκρικές ωδές που εντάσσονται στην κλασικιστική βουκολική παράδοση (Θάνατος της Ορφανής, Θάνατος του Βοσκού, *Ευρυκόμη*), καθώς και άλλες που ανήκουν στη ρομαντική παράδοση (*Τρελή Μάνα*, *Δυο Αδέλφια*, *Σχεδιάσμα: Βράδυ*). Κατά ένα σημαντικό μέρος έχουν πραγματική αφορμή και αποτελούν

«μνημόσυνα» σε νεκρούς συγγενών ή φίλων (Στο Θάνατο της Μικρής Ανεψιάς, Στον κ. Γ. Δε Ρώσση, Εισ τον Θάνατο Αμιλίας Ροδόσταμο κλπ.). Η κατηγορία αυτή μαρτυρεί την κοινωνική λειτουργία της ποίησης, που έρχεται να παρηγορήσει, να υμνήσει ή και να υπερασπιστεί τη μνήμη ενός νεκρού (Φαρμακωμένη). Τα ποιήματα αυτά περισσότερο τεκμηριώνουν την παρουσία του Σολωμού ως κοινωνικού παράγοντα, παρά που εκφράζουν μια κοσμοθεωρητική αντίληψη.

Μολοντούτο, είναι αξιοσημείωτος ο τρόπος που εντάσσονται, τα ωριμότερα απ' αυτά, στην ποιητική μυθολογία του Σολωμού. Οι νεκρές κόρες, καθώς προσφέρονται για εξιδανίκευση, γίνονται σταδιακά (κυρίως από το 1829 κ.ε.), οι πρότυπες μορφές της σολωμικής ανθρωπολογίας, που συνδυάζουν το ιδεώδες της ομορφιάς και της καλοσύνης (Νεκρική Ωδή II, Ωδή εις Μοναχήν, Αμιλία Ροδόσταμο κλπ.). Και είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι οι νεκρικές ωδές συχνά δεν αποπνέουν πένθος θανάτου, αλλ' αντίθετα μεταβάλλονται σε ύμνο της ζωής και των αξιών της, φαινόμενο που παρουσιάζει αναλογίες με τα νεοελληνικά μοιρολόγια.

Το θέμα της Ανάστασης έχει δύο εκδοχές. Η μία εμπνεύεται από την ελληνική παράδοση, όπου η γιορτή της Λαμπρής συνδέεται με τη γιορτή της άνοιξης και τη χαρά της ζωής. Η εκδοχή αυτή, όπως χαρακτηριστικά δείχνει η Ενότητα 21 του Λάμπρου, «Η Ημέρα της Λαμπρής», εντάσσεται οργανικά στη σολωμική ποιητική μυθολογία, καθώς δοξάζει α ξεχώριστα τις ζωικές και τις πνευματικές αξίες.

Η άλλη εκδοχή είναι η εικόνα της ανάστασης των νεκρών στη μέλλουσα κρίση, που είναι επίσης πολύ συχνή. Η εικόνα αυτή φαίνεται να αποτελεί κληρονομιά της ιταλικής ποίησης στον νεαρό Σολωμό (πιθανότατα την οικειοποιήθηκε

ως τυπικό θέμα αυτοσχεδιασμού). Το θέμα αυτό εξελέχθηκε (από το 1829) σε κώδικα του σολωμικού ιδανισμού, μέσω του οποίου προβάλλεται η ηθική δικαίωση των αγαπημένων γυναικείων μορφών (*Νεκρική Ωδή II*, *Κρητικός* κλπ.). Έτσι ενσωματώνεται και αυτό το θέμα μέσα στο ποιητικό Σύμπαν του Σολωμού, χωρίς να δημιουργεί αντιφάσεις.

5.1. ΝΕΚΡΙΚΕΣ ΩΔΕΣ

5.1.1. ΤΑ ΔΥΟ ΑΔΕΛΦΙΑ (1821)

Ομοίως τ' αγγελούδια,
ανέσπερα αστέρια,
του Πλάστη απ' τα χέρια,
εβγαίνουν λαμπρά·

Κι εφώναξαν: χαίρε,
νεοφώτιστο θάμα!
Κι εδέοντο αντάμα
με την αγκαλιά.

Και τ' άνθη απ' τα δέντρα
ξεπέφτουν, ιδές τα,
παράπολυ η ζέστα
του ηλιού τα βαρεί·

Ξεπέφτουν ανάμεσα
στα χόρτα του τόπου,
ως πέφτει του ανθρώπου
του μαύρου η ζωή.

Η Αυγούλα πού να 'ναι;
Κοντεύει το βράδυ,
που μαύρο σκοτάδι
ξαπλώνει στη γη.

Πηγαίνει εκεί που 'ναι
ψηλό κυπαρίσσι,
πηγαίνει στη βρύση
δεν είναι ούδ' εκεί.

Στ' αλώνι, στ' αμπέλι,
στο δρόμο κοιτάζει,
και τέλος φωνάζει:
«Αυγούλα μου, Αυγή!»

Την είδε προβαίνοντας
στη μέση, κι εφώναξε:
«Αυγούλα μου, ετρόμαξε
ο Ανθός σου πολύ.»

Προσκέφαλο κόκκινο
της κείται αποκάτου,
κρεβάτι θανάτου
στενό και πικρό·

Θανάτου στεφάνι
τριγύρου στην κόμη·
είν' όμορφη ακόμη
στην όψη πολύ.

Ο Άγγελος ίσως,
που παίρνει το μίλημα,
της πήρε με φίλημα
γλυκό την ψυχή·

Γιατί έχει χαμόγελο
ακόμη στο στόμα,
που λες και στο χώμα
δεν πρέπει να μπει.

«Ψυχή μου» την κράζει
το ανήλικο στόμα·
δεν ξέρει το σώμα
πως είναι νεκρό·

Πως είναι στον τόπο,
που δρόμο δεν έχει
λαμπρά να μην τρέχει
λευκότατο φως.

Γλυκόφωνο σήμαντρο
που κράζει απ' το σπίτι
τον γέρον ερμίτη
να πει το σπερνό.

Ω σήμαντρο, όποτε
καλείς εις το μυρι-
στικό πανηγύρι,
η ηχώ σου τερπνή·

Αλλ' όποτε, ω σήμαντρο,
πεθαίνουν αθώοι,
κι αργό μοιρολόι
αρχίζεις – πικρή·

Τον ήχο, που τώρα
συ κάνεις, μην πάψεις·
αλλ' άργει να κλάψεις
ανθρώπου θανή·

Κι εγώ θέλει παρα-
καλέσω την φύση
να μη σε γκρεμίσει
σεισμού ταραχή.

Τον Εσπέρου τη λάμψη
θωρώ να προβάλλει
στην έρμην αγκάλη
ψηλά τ' ουρανού.

Κι εκεί στον θανάτου
τς Αυγούλας κρεβάτι
συρίζει δροσάτη
πνοή του βραδιού,

Και τ' άνθη απ' το σώμα
τς Αυγής εσκορπούσε,
την κόμη κινούσε
τς Αυγής και τ' Ανθού.

(Άπ. 1, 166-173.1-43)

5.1.2. Η ΤΡΕΛΗ ΜΑΝΑ (1821)
(Η ΤΟ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟ)

Τώρα που η ξάστερη
νύχτα μονάχους
μας ήγρε απάντεχα,
και εκεί στους βράχους
σγίζεται η θάλασσα
οιγαλινά.

Σε κοιμητήριο
είναι στημένα
δυο κυπαρίσσια
αδελφωμένα
που πρασινίζουνε
μες στους σταυρούς.

Τώρα που ανοίγεται
κάθε καρδιά
στη λύπη, ακούσετε
μιάν ιστορία,
που την αισθάνονται
τα σωθικά.

Δύο αδέρφια δύστηνα
κοιμούνται κάτω
τον ανεξύπνητον
ύπνον θανάτου,
κι έχασε η μάνα τους
τα λογικά.

Τα μαύρα! Επαίζανε
εκεί όπου στέκει
ο πύργος κι έπεσε
τ' αστροπελέκι,
κι άψυχα τ' άφησε
τα θλιβερά.

.....

(Απ. 1, 174-175.1.2.3.5.6)

5.1.3. ΝΕΚΡΙΚΗ ΩΔΗ Ι (1822)

Απ' αυτά που σου εχύσαν απάνου
ένα παίρνω θανάτου λουλούδι,
και πικρά το στερνό σου τραγούδι,
γλυκέ νιέ του αδελφού μου, αρχινώ.
Έχει απείραχτο χρώμα το φύλλο,
όπως ήτανε ζώντας το χείλο,

που της νιότης γλυκά το λουλούδι
εγελούσε δροσάτο, λαμπρό·
τώρα εσβήσθη, κι αργά το τραγούδι
το στερνό σου με κάνει να πω.

(ΑΕ 62.9-18 = Απ. 1, 142.1-8)

5.14. ΝΕΚΡΙΚΗ ΩΔΗ II (± 1829)

.....
Είναι αλαφρό το χώμα σου
σαν της ελιάς το φύλλο,
σαν της δροσιάς το στάλαμα·
μη σου βαρύνει εάν χείλο
ανθρώπου δώσει φίλημα
στην πέτρα που κρατείς.

Κι Αυτός γελάει που σ' έβαλε
τέτοια λαλιά στο στόμα,
κι ο κόσμος, όπου ετίμησες
πατώντας τον το χώμα-,
αναγαλλιάζει η σπίθα του
και κατά σε πηδά.

(ΑΕ 309 B14-19 = Απ. 1, 144.7-12)

Είναι αλαφρό το χώμα σου
σαν της ελιάς το φύλλο·
μη σου βαρύνει ολότελα
εάν δώσει ανθρώπου χείλο
συχνά θρηνώντας φίλημα
στην πέτρα που κρατείς.

(ΑΕ 309 A1-6)

5.1.5. Η ΦΑΡΜΑΚΩΜΕΝΗ ΣΤΟΝ ΑΔΗ (1833)

*Χρυσά σπίτια χαιρετώ σας.
Ξάφνου κι ελαφρά πατώ σας,
καρδιακά σας χαιρετώ.
Πέφτω με το στόμα κάτω
χρυσά σπίτια του θανάτου
και το χώμα σας φιλώ.*

(ΑΕ 395, 21-26)

5.1.6. ΕΙΣ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΑΙΜΙΛΙΑΣ ΡΟΔΟΣΤΑΜΟ (1848)

1

Και είδανε το ξόδι σου με την κεροδοσιά του.

2.

*Στη θύρα την ολόχρυση της Παντοδυναμίας,
πνεύματα μύρια παλαιά, πνεύματα μύρια νέα,
σ' ακαρτερούν για να σου πουν πως άργησες να φθάσεις.*

3.

*..... της ημέρας
π' ο τρίτος άνθιζε σ' εσέ θεοτικός Απριίλης
με την ψυχή τρεμάμενη μες στη χαρά του πόθου,
αχ! σ' έσταινα βασίλισσα στις γης τες ευτυχίες,
ενώ 'λες τες δοκίμαζα κοιτώντας τη θωριά σου, –
στην πλάκα πέφτω, και θαρρώ πως δε θα σου βαρύνει,
παρθέν', από τα χείλη μου κι από τα γόνατά μου.*

(Απ. 1, 259.1-3)

5.2. ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

5.2.1. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ (1823)

133

*Εκρυφόσμιγαν οι φίλοι
με τς εχθρούς τους τη Λαμπρή,
και τους έτρεμαν τα χείλη
δίνοντάς τα εις το φιλί.*

(Απ. 1, 9)

5.2.2. Ο ΛΑΜΠΡΟΣ (1824-26)

Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

*Χριστός ανέστη! Νέοι, γέροι και κόρες,
όλοι, μικροί μεγάλοι, ετοιμαστείτε·
μέσα στες εκκλησίες τες δαφνοφόρες
με το φως της χαράς συμμαζωχτείτε·
ανοίξετε αγκαλιές ειρηνοφόρες
ομπροστά στους αγίους και φιληθείτε·
φιληθείτε γλυκά χείλη με χείλη,
πέστε Χριστός Ανέστη εχθροί και φίλοι.*

Δάφνες εις κάθε πλάκα έχουν οι τάφοι,
και βρέφη ωραία στην αγκαλιά οι μανάδες·
γλυκόφωνα, κοιτώντας τές ζωγραφι-
σμένες εικόνες, ψάλλουν οι ψαλτάδες·
λάμπει το ασήμι, λάμπει το χρυσάφι
από το φως που χύνουν οι λαμπάδες·
κάθε πρόσωπο λάμπει απ' τ' αγιοκέρι
οπού κρατούν οι Χριστιανοί στο χέρι.

(ΑΕ 15 Α12-19 = 16 Β1-8 = 20 Α17-24,
23 Β9-16: Άπ. 1, 186.21.9-24)

Και προβαίνει η Μαρία λίγη να πάρει
δροσιά στα σωθικά τα μαραμένα·
είναι νύχτα γλυκιά, και το φεγγάρι
δε βγαίνει να σκεπάσει άστρο κανένα·
περίσσια, μύρια, σ' όλη τους τη χάρη,
λάμπουν άλλα μονάχα, άλλα δεμένα·
κάνουν και κείνα Ανάσταση που πέφτει
του ολόστρωτου πελάου μες στον καθρέφτη.

«Τα μαλλιά σέρνω στα λιγνά μου στήθη·
δένω σταυρό τα χέρια· Ουράνια, θεία!
Πέστε Εκεινού που σήμερα αναστήθη
να ελεηθεί τη μαύρη τη Μαρία.
Μέρα είναι Αγάπης· Άδης ενικήθη·
καίονται τα σπλάχνα, καίονται τα στοιχεία·
και η πυρκαϊά του Κόσμου αναγαλλιάζει
και κατ' Αυτόν τη σπίθα της τινάζει.

Ο Ουρανός Αλληλούια ηχολογάει·
κατά την γην ερωτεμένος κλίνει·
ζει τον νερού και η στάλα οπού κολλάει
στο ποτήρι· Αλληλούια εγώ κι εκείνη·
όταν η Πύλη ακούστηκε να σπάει,
τι γλαλοή στον κάτω κόσμο εγίνη;

*Χαίρεται μέσα η άβυσσος και ασπρίζει
ο περασμός του Αντρωτή σφυρίζει.»*

(Απ. 1, 187.25, στρ. 1-3, ΑΕ 17 Β1-8/20 Α1-8)

5.2.3. ΕΙΣ ΜΑΡΚΟ ΜΠΟΤΣΑΡΗ (1823-24)

*Παρόμοια ηχώ θα λαλήσει
τον κόσμο την ύστερη μέρα
παντού στον καινούριο αέρα
παρόμοια στους τάφους θα εμβεί
να κάμει καθένας να εβγεί.*

(ΑΕ 73 Β12-16)

5.2.4. Η ΦΑΡΜΑΚΩΜΕΝΗ (1826)

*Θα ξυπνήσει την ύστερη μέρα,
εις τον κόσμο ομπρός να κριθεί,
και, στον Πλάστη κινώντας με σέβας
τα λευκά της τα χέρια, θα πει:*

*«Κοίτα μέσα στα σπλάχνα μου, Πλάστη!
τα φαρμάκωσα, αλήθεια, η πικρή,
και μου βγήκε οχ το νου μου, Πατέρα,
που πλασμένα μού τα 'χες Εσύ»*

*Όμως κοίτα στα σπλάχνα μου μέσα,
που το κρίμα τους κλαίνει, και πες,
πες τον κόσμο που φώναξε τόσα,
εδώ μέσα αν είν' άλλες πληγές.»*

*Τέτοια, ομπρός εις τον Πλάστη κινώντας
τα λευκά της τα χέρια, θα πει.
Σώπα, κόσμε! Κοιμάται στο μνήμα,
και κοιμάται παρθένα σεμνή.*

(Απ. 1, 140-141, στρ. 9-12)

5.2.5. ΝΕΚΡΙΚΗ ΩΔΗ, II (1829)

*Κι αυτός γελάει που σ' έβαλε
τέτοια λαλιά στο στόμα
κι ο κόσμος, οπού ετίμησες
πατώντας του το χώμα,
αναγαλλιάζει η σπίθα του
και κατά σε πηδά.*

(ΑΕ 309 Β20-25, Απ. 1, 144.13-18)

5.2.6. ΕΙΣ ΜΟΝΑΧΗΝ (1829)

.....
*Χριστός Ανέστη εψάλλανε
με τα χρυσά τους χείλη,
Χριστός Ανέστη εκάνανε
κι αστράφτανε σαν ήλιοι
και λόγια ετραγουδούσανε
εγκάρδια και θερμά.*

(Απ. 1, 145, στρ. 2)

.....
*Τα κόκαλα εβαρέθηκαν
στο μνήμα καρτερώντας
και τρίζουνε ακατάπαντα
την Κρίση αναζητώντας*

ξύπνα, αδελφή! την ύστερη
τη σάλπιγγα αγρικώ.

Αστράψανε τα μάτια της
του τάφου από την κλίνη
πηδάει, κινάει χαρούμενη
και μες στο λάκκο αφήνει
τους μόσχους του Μαγιάπριλου
που δεν υπάρχει πλιο.

(ΑΕ 304 Β7-19, 307 Α1-12,
Απ. 1, 148.73-78, 149.79-90)

Ευτυχισμένο λείψανο,
θέλει σου δώσει πάλι
τον αρραβώνα ο ίδιος
οπού σου πήρε αγάλι
την ώρα που απομείνανε
τα στήθια σου νεκρά.

(Απ. 1, 148.1-6)

5.2.7. Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ (1833-34)

(Αάλησε, Σάλπιγγα! κι εγώ το σάβανο τινάζω,
και σχίζω δρόμο και τς αχνούς αναστημένους κράζω:
«Μην είδετε την ομορφιά που την Κοιλάδα αγιάζει;
Πέστε, να ιδείτε το καλό εσείς κι ό,τι σας μοιάζει.
Καπνός δε μένει από τη γη· νιος ουρανός εγίνη.
Σαν πρώτα εγώ την αγαπώ και θα κριθώ μ' αυτήνη.
– Ψηλά την είδαμε πρωί της τρέμαν τα λουλούδια
στη θύρα της Παράδεισος που εβγήκε με τραγούδια·
έβαλλε την Ανάσταση χαροποιά η φωνή της,
κι έδειχνεν ανυπομονιά για νά 'μπει στο κορμί της·
ο Ουρανός ολόκληρος αγρίκαε σαστισμένος,
το κάψιμο αργοπόρουνε ο κόσμος ο αναμμένος»

και τώρα ομπρός την είδαμε· ογλήγορα σαλεύει
όμως κοιτάζει εδώ κι εκεί και κάποιονε γυρεύει.»)

(Απ. 1, 198.19.5-18 = ΑΕ 358-B27-35,
369 Α11-20, 377 Α17-28)

Στέκει στη θύρα του Ουρανού με δυνατά τραγούδια,
αστέρι είναι το μέτωπο και τρέμουν τα λουλούδια
και δείχνετ' ανυπόμονη να ξαναμπει στο σώμα.
Χαίρετ' αυτός που τς έβαλε τέτοια λαλιά στο στόμα,
όλος σωπαίνει ο Ουρανός και δείχνει σαστισμένος·
το κάψιμο αργοπόρουνε ο κόσμος ο αναμμένος.

(ΑΕ 358 Β21-26)

Σαστίζουν οι μακάριοι στα θεία τα τραγούδια
αστέρι είναι το μέτωπο και τρέμουν τα λουλούδια
και ο κόσμος οπού ετίμησε λίγο καιρό πατώντας
το κάψιμό του αργοπορεί μακριοσπιθοβολώντας.
Τ' άσπρο της χέρι κατά 'δώ κι οι γλυκοί οφθαλμοί της
γιατί ανυπομονεύεται για νά 'μπει στο κορμί της.

(ΑΕ 358 Β1-6)